

לפרשת תצוה שבת זכור - תשע"ג

מה נותן למשכן את יחודו

יהודית שטרן ואבנר רוזנטלר

מבנה הפרשה שלנו מעלה מספר תהיות: מדוע פרשיית נר התמיד נמצאת במקומה זה – לכאורה, נראה הגיוני יותר, כי היא תגיע מיד לאחר הציווי על עשיית המנורה שבפרשה הקודמת או לאחר סיום בניית המשכן שבהמשך ספר שמות. בלשונו של האברבנאל:

"מדוע ציווה כאן על עריכת הנרות, שזה לא היה ראוי לצוותו, כי אם אחרי עשיית המשכן והנחת המנורה וכל הכלים במקומם..."

גם בסופה של הפרשה ישנה פרשייה, שעל פניו נראית כאילו אינה במקומה – פרשיית מזבח הקטורת. כחלק ממערך כלי המשכן, היינו מצפים למצוא את מזבח הקטורת כבר בפרשה הקודמת ביחד עם הארון, השולחן, המנורה ומזבח הנחושת. האבן עזרא תמה על כך כבר בפרשה הקודמת:

"ויש לשאול, למה הזכיר ה' הארון בתחילה... והחל מהנכבד ואחר כן השולחן והמנורה... ויש לתמוה, למה לא הזכיר מזבח הקטורת?"

האבן עזרא מסביר בהמשך, כי בכל חדר, לעצם הגדרתו כחדר, יש צורך שיהיה שולחן ערוך, מנורה ו"ארון דמות כסא" (ע"פ הפסוק במלכים ב', ד, י). חשיבותו של מזבח הקטורת לא קטנה יותר משל שאר הכלים, שהרי בהמשך, בציווי משה את בני ישראל ובסיפור עשיית המשכן, משתנה מקומו של מזבח הקטורת והוא נכתב יחד עם שאר הכלים. עולה, כי תפקידו של מזבח הקטורת שונה מתפקידם של שאר הכלים, אם כי הראב"ע עצמו בפירושו כאן לא מסביר במה הוא שונה.

הרמב"ן, שמעלה את השאלה רק בפרשתנו, מסביר בצורה שונה את סיבת מיקומו המיוחד של פרשיית מזבח הקטורת. לשיטתו, ייחודו של מזבח הקטורת קשור ביכולתו לעצור מגפה כמו בסיפור של נדב ואביהוא והוא מעין דרך לשימור קדושת המשכן ולא חלק מהמשכן עצמו פעולתו.

הסברים אלה מבארים את ייחודה של פרשיית מזבח הקטורת, אך לא נותנים מענה לשאר הנושאים שבפרשה, כפי שפתחנו. הרב ליכטנשטיין מציע הסבר, שחורז את כל הפרשיות המיוחדות שבפרשתנו. לדעתו, חשיבות עבודות המשכן המתוארות בפרשת תצוה אינו רק בשל חשיבותן לכשעצמן (כמו תיאורם הפיסי של הכלים שבפרשת תרומה), אלא גם בתור המגדירות את המשכן – קיומם הכרחי להמשך השראת השכינה במשכן. המייחד את שלוש העבודות המרכזיות שבפרשתנו הוא התמידיות: "נר תמיד", "עלת תמיד" ו"קטרת תמיד". היחס בין המשכן לעבודות אלו הוא דו כיווני – המשכן הוא מקום עשיית עבודות אלו (גם אם נקבל את הדעה שניתן להקטיר את הקטורת גם ללא מזבח הקטורת, מסתבר יותר שזהו מקומה הטבעי ורק בלעדי מזבח הקטורת ניתן לעשות זאת במקום אחר) ומצד שני עבודות אלו הן שמגדירות את המקום כמשכן. רק פעולות שגרתיות ותמידיות, כמו נוכחותו של קיר המקיף את החדר, הן שנותנות למקום את ייחודו.

מדברים אלו, אפשר שניתן לבאר עניין נוסף. פרשת תצוה פותחת בלשון שונה, ציווי, בניגוד, למשל, לפרשת תקומה הפותחת בלשון 'דיבור'. וכך שואל ומשיב הרשב"ם בתחילת הפרשה:

"למעלה הוא אומר 'דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה', לפי שעה לצורך המשכן, אבל כאן, שציווי זה לכל הדורות לתת שמן למאור לכל שנה ושנה לכך הוא אומר 'ואתה תצוה', שינה הלשון, לפי שכל לשון צוואה לדורות היא. וכן הוא אומר בתורת כהנים ובסיפרי, כי כל לשון ציווי אינו אלא מיד ולדורות"

דברי הספרי המצוטטים בתוך דברי הרשב"ם ידועים. מקובל להסבירם כהוראה, שבכל מקום שישנה אמירה בלשון ציווי יש להתייחס אליה כאל ציווי לדורות. אך אפשר שיש להסתכל על קביעה זו גם מהכיוון ההפוך, כך שבכל מקום שיש הוראה לדורות יש מקום לצוות. נתינת תרומה באופן חד פעמי היא מעשה גדול וחשוב, אך אם אנחנו מכירים בחשיבות מטרת התרומה לא מדובר במעשה שמסובך במיוחד לעשות אותו. לעומת זאת, השמירה על השגרה, במקרה שלנו שגרה המגדירה את המשכן כפי שהסברנו לעיל, אינה פשוטה. דווקא על השגרה הקבועה יש לצוות ולוודא שהיא תישמר, כך שמטרת הפעולות השגרתיות לא תיעלם.

לפרשת זכור - ציר הרשע

יהודית שטרן

בגמרא במסכת סנהדרין נאמר: "שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ: להעמיד להם מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות להם את בית הבחירה." (בבלי, סנהדרין כ, ע"ב). נשאלת השאלה מדוע מעשי העם העמלקי חמורים ממעשי העם המצרי או עמים אחרים אשר נלחמו בישראל?

רבים הפרשנים אשר עמדו על שאלה זו והם מתחלקים לשתי קבוצות: הפרשנות הריאליסטית אשר מצדיקה את ציווי מחיית עמלק בשל התנהגותו יוצאת הדופן ברשעותה ושפלותה והפרשנות האלגורית סימבולית שלפיה "עמלק" אינו עם קונקרטי, משום ש"כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות" (משנה מסכת ידים, ד ד; רמב"ם, משנה תורה, איסורי ביאה, י"ב, כ"ה), כלומר לא ניתן היום לזהות עם מסוים עם העם העמלקי ולכן עמלק הוא מטאפורה לציר הרשע שחובה להילחם בהם.

אברבנאל בפרושו מייצג את הגישה הריאליסטית. בפרושו לדברים פרק כה פסוק יז הוא מונה ארבעה פשעי מלחמה שהבדילו את עמלק משאר העמים שנלחמו בישראל ולכן מצדיקים את מחייתו:

הפשע הראשון: שנלחם עם ישראל ללא סיבה. לא הייתה לעמלק שום עילה טריטוריאלית שהרי ישראל לא עברו בארצם ולא היה להם שטחים שעמלק יכול לכובשם.

הפשע השני: שבא על ישראל ללא התראה, שלא כדרכם של המלכים שקודם בואם להלחם בעם אחר היו מתריעים.

הפשע השלישי: שנלחם בחלשים אשר בשולי המחנה. אין בו חמלה על החלשים. האידיאולוגיה של "כל דאלים גבר" מזכירה לנו את תורת השבחת הגזע וחיסול החלשים המתוארים כמפיצי מחלות וחסרי זכות קיום ששררה באירופה לפני כשבעים שנה באירופה.

הפשע הרביעי: מרידתו של עמלק באלוקי ישראל. זו אינה מלחמה של אדם מול אדם, אלא מלחמה תיאולוגית של בשלטון האל. זאת בניגוד לפרעה שאינו מתכחש לעליונות מעשי ה'

"ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים" (שמות, ט, כז). משום כך "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר" (שמות יז, טז).

בעלי הגישה האלגורית רואים את עמלק כסמל "סטרא אחרא" (ואין הכוונה למצביעי הבית היהודי...) הקולות שמפתים אותנו אל הרוע. על פי הרש"ר הירש זוהי המלחמה הבלתי פוסקת של משפט האלוקים, ולא דווקא נגד עמלק וצאצאיו ספציפית, אלא נגד כל אותם הגויים והממלכות הממשיכים בדרכם.

פירוש אלגורי נוסף מביא הרב צדוק הכהן מלובלין: ואף כשהוא במעלה עליונה בקדושה ובטהרה, מכל מקום יהיה נזהר מפתויי היצר הרע עמלק" (פרי צדיק, לובלין תרס"ז, עמ' 172) כלומר, הציווי הוא להכרית את היסוד הפנימי שבכל אחד מאתנו שרוצה לנצל ולהשפיל את ה"אחר".